

Похід недобитків революції на соціалізм.

Як відомо товаришам, у 23-ому числі „Впереду“ було надруковано цікавого листа колишнього соціалдемократа В. Степанківського.

Цікавість цього листа не в змісті його, а так мовити, в психології, в настроях, які слугують показником інтересних етапів „еволюції“ таких людей, як автор вище згаданого послання.

Зміст його немудрий і досить наївний: на Україні в наші часи нема ніяких підстав для існування соціалдемократії; українська с.-д.-ча робітничая партія — се непорозуміння, наслідок випадкових і неважких факторів; члени її, власне, не соціалдемократи, а молодоукраїнці. Отже геть соціалдемократію з її навіяними звідкись нереальними вимогами і хай живе молодоукраїнство!

Змагатись з сими староукраїнськими твердженнями*) новонародженого молодоукраїнця було б так само корисно і потрібно, як доводити попови, що нема ніякого бога з сивою здоровою бородою і ескадронами янголів та святих. Попови потрібно і корисно вірити в бороду бога та ескадрони святих і він буде вірити, хоч ви йому наведіть тисячі розумних і очевидних доказів.

І, повторяю, не се інтересне в листі В. Степанківського. Інтересна психологія його — індивідуальна й суспільна. З суспільного боку В. Степанківський повторює психологію десятків тисяч російських революціонерів, так званих „бывших“ людей революції. Се — переважно сини дідичів, понів, великих урядників, крупної буржуазії. Вони були молоді, повні сил і одваги, молодість завжди альтруїстична, її найбільше тішать утиски, — отже не диво, що їх дуже легко підхопили хвилі моря російської революції. Юнаки зовсім тому не протривали, навпаки, їм було дуже приємно й цікаво. Їм здавалось, що вони по своїй волі кидають ся хвилями і через те вибирали собі партії, — той назвав себе соціалістом-революціонером, той соціалдемократом, той анархістом. З цього боку я дуже ціную щирість В. Степанківського, який отверто признаєть ся, що він себе тільки називав соціалдемократом.

Але море все ж таки морем, — небезпечно довго гойдатись у ньому. Похитавшись кілька літ на хвилях, постукавшись об скелі, попосидівши по тюрмах і участках, юнаки потомились і зне силіли. Молодість минула, — минув і альтруїзм, і запал, і бажання свободи та простору для своїх сил, а тут ще й море скували, не стало хвиль — і юнаки, як трісочки та гній, повикисали на береги. Добравшись до твердого, вони порозлазились у різні беки й поробились — хто урядником, хто простим обивателем, хто проводирем буржуазної преси, хто до чого мав спроможу та нахил.

Не минула ся доля й українських юнаків. Багато й у нас знесилених, потонених, збездарених; лежать вони тихенько на тихих берегах реакції і хто сумно, з печаллю згадує минулі бурхливі часи, хто ще чогось сподівається, хто закинув всяку надію й загруз по саму ший в тепле й спокійне болото.

Але є і такі юнаки-недобитки, на яких більш-менш тверда позиція тихого болота зробила инче вражіння. Очевидно контраст після непевних бурхливих хвиль був такий гостро приємний, що се їм зовсім замалоїшло голову. Вони в екстазі свої радості забули, що були тільки трісочками, яких море викинуло з себе на беріг, загордились і уявили, що, як Колумби, винайшли Америку.

Комічне й тяжке вражіння роблять такі жалюгідні недобитки. Уявлять собі сю трісочку, яка попавши в болото, з гордою радістю озираться на навкруги і переконавшись, що се дійсно вже не море, з ентузіазмом починає кидатись на всі боки й кричати: „Ура, панове, я винайшов Америку. Моря вже нема, ми на твердому!“

Мало того, трісочка так закукурічуєть ся своїм щастям, що навіть уже самого моря не боїть ся. І не то що не боїть ся, а просто не визнає його, — нема ніякого моря та й годі!

Ось що говорять В. Степанківський:

1) „Українського робітничого руху, як руху масово-організовано-українського ще не було і ще нема;

2) „наша партія, яко складена з не-робітничьких елементів, до будучого розвитку цього руху... не має безпосереднього стосунку“.

А через те раз...

„ми почули себе спадкоємцями великих запевіт славних українських гетьманів, ми з'явили свої заміри з традицією княжої київо-галицької Русі-України,

То...

„наш ідеал — єдина, вірна, дуже, щаслива і т. д. Україна.

От так Колумб! Воістину одкрив Америку! Та ще яку хорошу, — з князями, митрополітами, дуже канчуками, щасливу усім щастем, яке може мати спадкоємець князів. Правда, для „людей, що вийшли з попівських та панських кругів“ (з яких В. Ст. складає нашу партію) се ідеал нічогенький, — приємний ідеал що й казати.

І ви дивіть ся, як сей спадкоємець паних гетьманів захопив ся своєю Америкою! Він ні на хвилину не думає, що він звичайнісенький український монархіст-реакціонер. Ні, він апостол „Великих Діл“ (так він сам пише, ще й з великих літер!), він пророк нової правди, він мученик і провозвістник великої ідеї, піонер, святий, герої etc. etc.

Хитрий малорос, що й казати, — так мудро і вигідно пристроїть ся не всякий потрапить. Молодомалорос!

Але нігде правди діти, у цього малороса єсть око, — він уміє вибрати відповідний момент для своїх винаходів. На величезному березі моря російської революції вальєть ся стільки недобитків, що не то що греблю гати ними, а будувати цілі мости в царство гетьманської України. І се тим паче зручно, що „цього селянського руху не було та ще й нема“. Отож, попівські та панські дітки, швидче беріть ся до відродження гетьманського, княжого та митрополичого раю. Але швидче, недобитки, бо може як раз повстати селянсько-робітничий рух і погано вам тоді буде!

Але наш Колумб і апостол „Великих Діл“ і тут собі хоче раду дати. Він звертаєть ся не тільки до своїх братів поповичів та дідичів, але й до селянських та робітничих синів, він і їх переконуює, що їхній ідеал, се вернути собі гетьманські канчуки, нагай, панське кріпацтво і все щасте єдиної і вільної Неньки. Він запевняє, що вся наша партія, сама того не знаючи, була і є молодоукраїнська. Всі — і поповичі і селянські діти, і дідичі тільки від страху перед росіянами називали себе соціалдемократами. Але тепер боїтись нема чого, ось прийшов він, пророк Великих Діл“ В. Степанківський і ми вже можемо сміливо признатись, що ми зовсім не соціалдемократи, що ми тільки боялись та того й назвали себе так. А ми собі молодоукраїнці з ніг до голови та й уже. От вам, росіяне, годі нам боїтись вас! Доки нам з вашими соціалізмами возити ся, у нас є гетьмани, канчуки, булава і В. Степанківський. Отже геть собі в лихий годині, ми вже не боїмось вас!

Та й цього ще не досить. Наш молодий хитрий малорос... чи то пак! — наш молодоукраїнець все ж таки десь почував, що не всі йому так зразу повірять, ніби вони були й є молодоукраїнці, а не соціалдемократи. І тому він уже сам починає лякати: а ну, мовляв, спробуй сказати, що ти не молодоукраїнець, так я тебе зразу назву нечесним чоловіком. Не хочеш бути молодоукраїнцем, ну, так будь надлюкою.

І се, мій читачу, цілком серйозно говорить сей юнак. В одному зі своїх полемічно-агітаційних листів він так і пише про мене і інших товаришів, за молодоукраїнство яких він ще не зовсім певний. Він навіть запрошує нас публічно висловитись, понережаючи, що у нас не вистарить сміливості назвати себе соціалдемократами. Коли ж усе таки ми наберем ся відваги і назвемось так, то будемо нечесними людьми.

Я не знаю, яку відповідь дадуть інші товариші, але сам вважаю за свій обов'язок точно й виразно сказати все, що я думаю з приводу піднятого питання. І не одному В. Степанківському я хочу се сказати, а многим „спадкоємцям гетьманів“. Багато раз різні молодоукраїнці переконали мене, що я помиляюсь називаючи себе соціалдемократом. Я в українській літературі маю сяке-такє місце. Література ж, штука, політика, наука, все повинно бути в дусі і в руках господарів нації, молоді і староукраїнців („панських і попівських синів“). І тому дуже неприємно, що є якийсь літератор, який зовсім не поважає сих бажань „батьків“ культури. „Який з вас соціаліст, ви — художник; не раз казали

мені мої друзі, — вам тільки хочеть ся називати себе соціалістом чи соціалдемократом“. (Іноді се говорило ся цілком широко, людьми достойними великої поваги за свої особисті і громадські вагості.)

Були часи, коли товариші-соціалісти не признавали мене соціалістом за мої „еретичні“ літературні праці. (Деякі з тих соціалістів тепер мають великий нахил до молодоукраїнства.)

Користуючись випадком я хочу раз на все сказати, хто я і через що такий, я не инчий.

Я — соціаліст. І не тому, що хочу бути ним, а через те, що не можу бути кимсь инчим. А це ось чому. Що таке соціалізм? Се, на мою думку, є засіб дати радість життя поневоленим, пригніченим і експлуатованим класам людськості. (Прошу всіх „Колумбів“ одмити: не гетьманам, князям, митрополітам, панам і попам дати радість, не їхнім спадкоємцям, а селянам, робітникам, старцям, наймитам, всім, кого душать князі та їх ближні. Одмітьте се.)

Я родив ся, виріс і все життя своє жив серед пригнічених, експлуатованих. З малих літ я бачив образу „князів“ і панів, з самого малку я почував на своїх рідних і на собі знущання „спадкоємців гетьманів“, з дитячих часів я весь проняв ся інтересами сих ображених, окриджених моїх близьких людей. Без всяких теорій і ідей, одним чутем я був проти всякого насильства, експлуатації, панства одних і рабства других, без всяких агітацій я глибоко ненавидів гнилих нащадків панщини, які були причиною страждань найбідніших і найдоразніших людей. Пізніше я зазнав ся з теорією соціалізму, і тоді вже всею істотою, — і чутем і розумом, — став соціалістом. У що янче я можу вірити, чого инчого хотіти? Для мене нема нічого дорожчого за щастє тих людей, які дали мені щастє життя. Робітництво і селянство дають щастє життя всьому сучасному суспільству. Щастє робітництва і селянства є мій ідеал. А яке може бути щастє у робітника і селянина? Се те, щоб їх не експлуатовали пани, князі, попи і спадкоємці гетьманів, які б вони не були чи українські чи польські, чи єфіопські. Такий стан може бути тільки при соціалістичнім ладі. І я вірю в сей лад, вірю і через те, що хочу його і через те, що мені се говорить наука, думка людська.

Я — також і соціалдемократ. І се через те, що соціалдемократія, на мою думку, дає окридженим найкращі, найраціональніші методи і способи осягнення соціалістичного ладу. До цього часу, принаймні, ні одна партія не дала нічого ліпшого. Але хай з'явиться така, хай я признаю, що її методи кращі і я перестану називать себе соціалдемократом.

В. Степанківський хоче мене й інших товаришів привабити до цього таким словом, як молодо-українство. Правда, — молодість річ хороша, і з листа нашого пророка видно, що він, справді, дуже молодий. Але коли ся молодість така занадто молода, зелена та ще й гнила, то краще мати діло з старими. Тим паче, що між молодістю В. Степанківського і старістю якої небудь Олена Пчілки чи Вородая ніякої різниці нема. І В. Степанківському хочеть ся спадщини славних гетьманів, і Пчілка не від того. Тільки Пчілка, як стара та досвідчена, — обережна, а Степанківський — нетерплячий і необережний. По суті ж... вони як раз пасують одно до другого і можуть скласти пречудесну гармонічну партію не старо- і не молодого „партію Українців середнього віку“.

І се б уже не були „пролетаромани“, о, ні! Вони й так на се не жаліють ся, але все ж таки міцніше себе почувалиб у боротьбі за середньовічні ідеали.

Що до мене, то я рішуче не захоплений молодістю В. Степанківського. Не приваблює мене також і те, що він горяче і не „аполітично“ (як Олена Пчілка) бере під свою апостольську руку українське питання. Національний момент грає велику роль в визволенню пригнічених клас. Але знов таки націон. боротьба тільки спосіб для цього. Автономія України, націоналізація шкіл є потрібна і українська соц.-демократія виставляла й виставляє сі вимоги. Чим же В. Степанківський незадоволений? Чого йому хочеть ся від такого стану нашої партії, в якому вона тепер?

В. Степанківський — людина отверта і щира, він не ховає своїх бажань: він признає, що ми проти національного питання не грішні, але... йому

*) Живі покійники енуївці давно вже се твердили. — В.

надокучила „пролетароманія“, от і все. Колись була „хлопоманія“, тепер „пролетароманія“, все се робить ся для якихсь хлопів, пролетарів, а про бідних „славних гетьманів“ ніколи ні слова. Се — несправедливо, образливо і цілком натурально, що всяка людина з чутим і не хлопським серцем мусить взяти під свою оборону нещасних володарів княжої Руси-України. В. Степанківський так зробив, і замість „пролетароманії“ хоче завести „гетьманоманію“. (Тут цікава психо-логічна дрібничка. В. Степанківський, зацікавшись відродженням старих традицій укр. гетьманів, знайшов у лондонських архивах деякі невідомі подробиці про відношеня інших держав до гетьмана Мазепи. Він їх оголосив, а його за се не хвалили. І от інтересне питання: чи не в цьому пункті почались його манія, його апостольський екстаз і таке инче? Чи не ся дурничка дала йому привід уявити себе відродителем славних традицій?)

Але так чи сяк, почувши в собі пророчу силу, прикривши стареньку енухівську наготу своєю молоденьким комічним листком „молодоукраїнства“, з факелом „правди“ у руці, наш недобиток-гетьманоманець завзято претяє ся тепер до нас у хату, фанатично блиска очима і кричить: „Вибирайте: молодоукраїнці або падлюки!!“

Що такому пророкови сказати? Єдине — се мовчки взяти його за карк і викинути з хати.

Але ви думаєте таку людину легко викинути? О, се помилка! В. Степанківський, наприклад, заявляє, що він і не гадає виходити з укр. соц. дем. партії. Він і руками й ногами уп'яв ся за двері і уперто, нахабно твердить, що се його хата і він з неї нікуди не піде. Йому кажуть: „Хлопче, ми всі в сій хаті соціалдемократи, ми не хочемо ні твоїх гетьманів, ні „Великих Діл“,

ні канчукових ідеалів, іди собі чоловіче, кудись инде, ну, хоч до пп. енухівців чи нац.-демократів, там тебе радо приймуть“. Ні, апостол не хоче йти — „Ви, мовляв, удаєте, що соціалдемократи, а справді молодоукраїнці“. — „Та ніж бо, говоримо тоді, ми не молодоукраїнці“. — „Ну, коли так, то ідіть ви собі геть, а я буду тут. У мене кумпанія знайдесть ся, невеличка, але те пла. Все народ молодий, малоросійський, молодоукраїнський“.

В уперту, фанатичну завзятість В. Степ. я вірю, але чи вистане у його сил втриматись, коли сього гетьманського підніжка будуть випихати грубі хлопські та пролетарські руки, — я сумніваюсь. Не думаю також, що його піддержуть ті товариші, на яких він показує, на яких будує свої молодоукраїнські мрії. Він посилав ся на тих товаришів, які тепер не роблять чисто партійної с.-д.ої роботи. Можна різно ставитись до участі соціалдемократів в буржуазній пресі. Одні можуть цілком щиро стояти за, другі — проти, весь час маючи на увазі розвиток соціалістичної справи. Можна навіть уявити таке становище, коли чоловік під тягарем тяжких обставин, мусить иноді кривити душею, ображати свої найлюбіші погляди, тут слабість людська, за яку чоловік платить болями сорому і суму. Але поставте людину в кращі обставини і чоловік завжди вернеть ся до того, що він щиро любив і поважав. Я не вірю, щоб ті товариші, які віддавались соціалістичній справі щиро, з дійсним захопленням через ідею чи чуте, (чи те й друге разом), щоб ті товариші могли з такою легкістю наплювати в лице своїм молодим переживанням, як се робить В. Степанківський. Правда, наша партія тепер переживає загально-

російський момент знесилля і розгрому. Але се ще не знак, щоб ми через се покинули її і перебігли до тих, проти кого бороли ся. Коли наше селянство й робітництво темне, несвідоме і незорганізоване, то се ще не значить, що вище згадані товариші поспішають на клич Степанківського, що б, користуючись неорганізованістю пригноблених, зорганізувати партію молодих гнобителів. Хай буде навіть манія, але краще „хлопоманія“, ніж „гетьманоманія“, краще традиції Антоновичів-хлопоманів, які ходили в народ з бажанням допомогти йому, ніж традиції „славних гетьманів“, які вривали ся в нарід, дерли з його шкіру і гнітили його.

На закінчене, як ілюстрацію „еволюції“ В. Ст. нагадаю товаришам той цинічний тон, з яким „спадкоємець гетьманів“ говорить про високого ідейного товариша Л. Рибалки. Колись у нас таких „пророків“, як В. Степанківський, просто шельмували як оборонців всього реакційного, їх обминали десятою улицею на їх пальцями показували. Тепер же російські націоналісти гордо борять ся з соціалізмом, насміхають ся з усього хоч трошки гуманного й культурного. Тепер укр. націоналіст В. Степанківський на сторінках соціалістичної часописи глузують з людей, перед якими раніше преклоняли ся, з людей, які віддають свої сили на службу ідеї соціалізму, ідеї боротьби пригноблених з гнобителями.

Воістину, — як кажуть тепер в Росії, — всякі часи ми переживали, але таких подлих ще не було!

Paris, 15. VII. 1912 p.

В. Винниченко.

439